

BİRİNCİ ULUSLARARASI GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SELÇUK SEMPOZYUMU

4-6 Eylül 1997

From Past to Present
First International Symposium **SELÇUK**

Düzenleyen

**SELÇUK BELEDİYESİ
&
EGE ÜNİVERSİTESİ İZMİR ARAŞTIRMA
ve UYGULAMA MERKEZİ**

Organised by

*The Municipality of Selçuk
&
Ege University, The Research and Application
Center for İZMİR*

AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ ve AYASULUĞ

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı

GİRİŞ

Malazgirt zaferinden sonra, Selçuklu akıncıları çok kısa bir sürede Marmara ve Ege denizi kıyılarına kadar ulaşan akınlar düzenlemişlerdir. Hatta bu akınlar, öncekilerde olduğu gibi geçici olmamış, aksine kalıcı olmuştur. Akınlara katılıp gelenler ulaştıkları yörelere yerleşmeye başlamışlar veya bunların yerleştiklerini duyan Selçuklular bünyesindeki çeşitli Türk boyları ve Türkmen aşiretleri buralara göç ederek gelip yerleşmişlerdir.

İşte Aydın ilinin Bizanslı'ların elinden ilk olarak, on birinci yüzyılın son çeyreğinde fethedildiğini söylemek mümkündür. Nitekim, bu tarihlerde İzmir ve çevresinde yerleşen akrabalarıyla bir araya gelerek Ege adalarından bir bölümünü de ele geçiren Çakan (Çaka, 1081-1097) Bey'in bu bölgelerde bir beylik kurduğu bilinmektedir. Ayrıca, Efes ve yöresinde de Tanrıbermiş (Tanrıvermiş) adlı bir beyin de kendine bağlı Türkmenlerle bu bölgede beylik ettiği kaydedilmektedir. Fakat bu beyliklerin ömrü çok kısa olmuştur. Çünkü, on birinci yüzyılın son yıllarında vukû bulan birinci haçlı seferi (1097), özellikle Batı Anadolu'nun tekrar Bizanslılar tarafından geri alınması neticesini doğurmuştur. Bu bölgede; Denizli-Honaz, Kütahya ve Eskişehir dolayları sınır hattı teşkil etmiş, hatta bu yöreler zaman zaman el değiştirip durmuşlardır. Böylece Aydın Eli'nin de, aşağı yukarı iki yüz yıl süren haçlı seferleri ile Bizans-Selçuklu mücadelelerinin sürdüğü yörelere yakın bir bölge olarak yer yer bu değişiklikten etkilenmiş olması muhakkaktır.

Malazgirt zaferinden itibaren Anadolu'ya gelen veya nakledilen Türkmen boylarının bir kısmı veya Oğuzlar ve Orta Asya'dan ardı arkası kesilmeden devam eden bu göçler, Anadolu'nun bir Türk ülkesi haline gelmesini sağlamıştır. Bu göçmen kitleler, daha çok "Uc" tâbir edilen hudut bölgelerinde toplanıyorlardı. "Uc"lar yalnız göçebe veya yarı göçebe Türkmen aşiretlerine mahsus yaylak ve kışlakları olmakla beraber Uc'larda bir çok köyler, küçük kasabalar, hatta önemli stratejik noktalarda küçük sağlam müstahkem mevkiiler bulunuyordu. Bütün bunlardan başka, hudutların biraz gerisinde sayıca çok olmakla beraber bazı büyükçe şehirler, Uc beylerine merkezlik vazifesini ifa ediyorlardı. Türk sâhâlarında, Müslüman Türk köylerinden başka, Hristiyan köyleri de mevcut olduğu gibi, şehir halkı da İslâm ve Hristiyan olmak üzere karışıktı. Aynı şekilde, Bizans topraklarında da, Müslüman-Türklere rastlamak mümkündü.¹ Bütün sınırlarda, bu Türkmenler'in başında bulunan aşiret reislerine "Uc Beyi" denirdi ki, bunlar hudut muhafızlığı vazifesiyle mükellefler.

Uclarda muhafız olarak görev yapan Türkmen beyleri, Anadolu Selçuklularının sınırlarının hem güvenliğini sağlamışlar, hem de bu yörelerde kendi hâkimiyetlerini artırmışlardır. XIII. yüzyılın ikinci yarısında da, Bizans'ın daha çok Balkanlara önem vermesi ve Türkiye Selçuklularının da Anadolu'da gün geçtikçe nüfuzlarının azalması gibi sebepler yüzünden, bu uç beylerinin uclardaki hareket

¹ Fuad Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Ank., 1957, 77; Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, İst., 1973, 82-83.

serbestlikleri büsbütün çoğalmıştı. Sonuçta bu yüzyılın sonlarında başlayan Türk baskısının artışıyla, Bizans elinde kalan son Batı Anadolu toprakları da sürekli akınlara sahne olmuştur. Hatta, XIV. yüzyılın başında, "bütün küçük-Asya (Anadolu), etnik bakımdan çoktan Türk unsurlar tarafından doldurulmuş olduğu gibi siyasi bakımdan da Türk oldu".²

İşte bu sıralarda, Kütahya ve Denizli yörelerinde uc beyliği görevini yürüten Germiyan Oğulları çok üstün bir kuvvete sahip bulunuyorlardı. Bunlar veya bunlara bağlı diğer uc beyleri Batı Anadolu'nun Türkler tarafından kesin fethini tamamlayan beyler olduklarında şüphe yoktur. XIV. yüzyılın başında Batı Anadolu'da teşekkül eden küçük, fakat mevkileri ile siyasi rolleri itibarıyla önemleri hiç de küçümsenmeyecek olan Aydın Oğulları, Saruhan Oğulları, Karasi Oğulları ve İnanc Oğulları Beyliklerinin kurucuları Germiyanlılar'a tabi beylerdendirler.³ Şimdi bunlardan Aydın Oğulları Beyliği hakkında genel bir bilgi sahibi olduktan sonra, bu beyliğe merkezlik etmiş olan Ayasuluğ (Selçuk)'un Aydın Oğulları zamanındaki durumun ele almaya çalışalım.

I. AYDIN OĞULLARI BEYLİĞİ

Aydın Oğullarının hâkim olduğu bölgelere, eski kaynaklarda, "Leşkeri İli" veya "Bilâd-ı Leşkeri" adı veriliyordu. XIV. yüzyıldan itibaren Aydın Oğullarının Küçük ve Büyük Menderes havzalarını kesin olarak fethederek bu bölgelerde müstakil bir idare kurmalarından sonradır ki, bu hâvaliye "Aydın Eli" denmiştir. Hatta, kurulan bu devletin merkezi olarak da Birgi'nin seçilmiş olması sebebiyle buralara "Memleket-i Birgi"⁴ adı da verilmiştir.

Aydın İli'nin Bizanslılardan kesin olarak alınışına başlanmasının XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra kıyı beylerinden Menteşe'nin eliyle olduğu görülmektedir. Menteşe Beyin Büyük Menderes boylarındaki fetihlerinin (1280-1282), damadı Sasa bey eliyle de tamamlanmış (1307-1308) olduğu bilinmektedir.

Bu arada, XIV. yüzyılın başlarında Kütahya, Afyon ve Denizli dolaylarında güçlü bir beylik hâline gelen Germiyan Oğulları (1300-1429) da, Batıya doğru devamlı akınlar yapmakta idiler. Aydın iline daha önce gelmiş olan ve Menteşe Bey'in damadı olan Sasa Bey'in davetine uyarak, Germiyan Beyliğinde Subaşı olarak hizmet etmekte olan Aydın Oğlu Mehmet Bey ve kardeşlerinin bu bölgenin fethinin tamamlanmasında büyük bir rol oynadıkları görülmektedir. Ancak, bir müddet sonra diğerleri saf dışı edilerek bölgede tek hâkim duruma gelen Aydın Oğulları, kendi yönetimlerinde olan bir beylik kurmuşlardır (1308-1390).⁵

1. Aydın Oğlu Mehmed Bey

Bu beyliğin başına Ulu bey olarak Aydın Oğullarından Mehmed Bey (1308-1334) geçerek idareyi eline almıştır. Mehmed Bey, Birgi'yi kendisine Merkez olarak seçmiştir. Eski Türk devlet geleneğinde olduğu gibi, hâkimiyetinde olan yerleri hânedanına bölüştürerek, memleketi beş kısma ayırmıştır. Oğullarından her birini de oralara "Bey" olarak tayin etmiştir.

Bunu Enveri, Düstûrnâme'sinde şöylece belirtmektedir:

² Paul Wittek, *Menteşe Beyliği* (O. Şaik Gökyay), Ank., 1944, 17.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ank., 1984, XI, 41 vd.; Himmet Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ank., 1968, 6.

⁴ Yazıcızade Ali, *Târih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Revan Köşkü Nüshası, Nu: 1390, V. 280 a; Kâtip Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnümâ*, İst., 1145, 611; Himmet Akın, *a.g.e.*, 7, 92-103; Yazıcızade Aydın Eli'ne Türklerin gelip yerleştiklerini şöyle ifade etmektedir: "... Ve Aydın etrafına ki ol vakit Leşkeri Eli derlerdi; göç, göç ardınca Türk evleri gelip dolardı." (*Tarih-i Âl-i Selçuk*, V, 267 b).

⁵ Enveri, *Düstûrnâme*, 17; Paul Wittek, *a.g.e.*, 36-39; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, 104; Himmet Akın, *a.g.e.*, 15-29.

"İli beş oğluna kismet kıldı mır
 "Her biri bir yerde kıldı dâr ü gır
 "Ayasuluğ'u Hızır Şâha virür
 "Anda etbâ'ı bilem varıb girür (1326'dan önce)
 "Çün Umur Paşayı gördü ki dilür
 "Kıldı İzmir eline anı emür (1326-1327)
 "Vardı Bodamya'ya (Bâdemiye) İbrâlim Bey,
 "Kıldı ana ol yeri taksim Bey,
 "Tire'yi verdi Süleyman Şâha Şâh
 "Ol yana ol dahi tutdu azm-i râh
 "Kaldı idi küçük oğlan Şâh'la,
 "Gerçi herbirin doyurdu câhla"⁶

Bu mısralardan anlaşıldığında göre Mehmed Bey, Ayasuluğ (Selçuk) ile Sultan Hisarı'nı büyük oğlu Hızır'a, İzmir'i Umur Bey'e, Bodemya (Bâdemiye, Ödemiş civarını)'yı İbrahim Bahadır Bey'e ve Tire'yi Süleyman Şâh'a vermiştir. Küçük oğlu İsa Bey'de, Birgi'de basasıyla birlikte kalmıştır.⁷

Mehmet Bey zamanında beylik, fetihlerle sınırlarını genişletmiş kuvvetli bir devlet haline gelmiştir. Kitâbelerde Aydın oğlu Mehmed Bey için "mübârizü'd-Dîn" veya "Sultânü'l-Guzât" ünvanları verilmiştir.⁸ Bu ünvanlardan birincisi din savaşçısı yâni mücâhit, ikincisi de gâziler sultanı anlamına gelmektedir. Bunlardan anlaşıldığına göre, Mehmed Bey için dini bütün, gerçek bir savaşçıdır diyebiliriz.

Aynı zamanda Mehmed Bey, bizzat ilimle meşgul olmuş, kendisine meşhur Kâdi İbn Melek hocalık etmiştir. Aşağıda ayrı bir başlık altında geniş bilgi vereceğimiz İbn Batuta'nın notlarında, bu kâdi'dan övgüyle bahsedildiği

görülmektedir.⁹ Birgi'de, minberi tahta oymacılık ustalığının en güzel örneklerinden biri olan bir câmi ve medrese binâ ettirmiştir (h. 712/m. 1312). Çevresinde yalnızca müslüman ilim adamları değil, gayr-i müslimlerin de bulunduğunu İbn Batuta'nın anlattığı Yahudi doktor hikâyesinden anlamaktayız.¹⁰ Ayrıca sanatkarları da himâye ettiğini de yaptırdığı câminin işçiliğinden anlamak mümkündür. Hattâ, h. V/m.XI. asır âlimlerinden Saâlebi'nin (ölümü h. 427/m. 1036) peygamberler tarihine dâir olan eseri "Arâsü'l-Mecâlis"i¹¹ Türkçeye Arapçadan sevrilmiş ve Mehmed bey'e ithâf edilmiştir. Ayrıca Farsça "Tezkire-i Evliya"da Türkçeye Mehmed bey'in emriye çevrilmiştir.¹² Bütün bu misaller Mehmed Bey'in ilme, ilim adamlarına ve sanatkarlara değer verdiğini, kendilerini yanından eksik etmediğini göstermektedir. Ayrıca şehre gelen yabancılardan gezip gördükleri yerler hakkında bilgi almak istediğini ve bu maksatla sorular sorduğunu kaydeden İbn Batuta'nın¹³ bu notundan, Mehmet Bey'in meraklı bir insan olduğu ve öğrenme merâkının derecesinin de fazlalığı anlaşılmaktadır.

a) İbn Batuta'nın Mehmet Bey'i Ziyareti

Kuzey Afrikalı Seyyah İbn Batuta, h. 733/m. 1333 yılında Anadolu'yu gezmiş bir çok yeri dolaştıktan sonra da Birgi'ye gelmiş ve Aydın Oğlu Mehmed Bey'le görüşmüş ve Bey'in misâfiri olmuştur. Mehmet Bey, misafir kaldığı medresenin müderrisi ve İbn Batuta'yı Bozdağ'da bulunan ikâmetgâhına dâvet ederek, kendilerini ayakta karşılamıştır. Fakihî sağ tarafına alan Bey, İbn Batuta'ya hal hatırdan sonra, Hicaz, Mısır, Şam, Yemen, Irak ve

⁶ Enveri, *Düstumâme*, 18.

⁷ Enveri, *Düsturnâme*, 18; Himmet Akın, a.g.e., 31; İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., 104; Nitekim, İbn Batuta, 1333 yılında Anadolu'ya yaptığı seyahat sırasında; Mehmed Bey'i Birgi'de ve yazlığında, Hızır Bey'i Ayasuluğ'da, Umur Bey'i de İzmir'de ziyaret etmiştir. *İbn Batuta Seyahatnâmesi*, M. Şerif Tercemesi, İst., 1333-1335, I, 335

⁸ Himmet Akın, a.g.e., 31; Ahmet Eflâki, *Menâkibu'l-Ârifin*, (Tahsin Yazıcı), İst., 1973, II, 308/86-87.

⁹ *İbn Batuta Seyahatnâmesi* M. Şerif Tercemesi, I, 329; Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisâdi Hayatı ile Ahîlik*, Ankara 1993, 44.

¹⁰ Aynı Eser, 333; Mehmet Şeker, a.g.e., 49.

¹¹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, İst., 1972, 1131.

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., 105.

¹³ *İbn Batuta Seyahatnâmesi* M. Şerif Tercemesi, I, 331; Mehmet Şeker, a.g.e., 44.

İran ile diğer beldeler hakkında sorular sormuştur. Daha sonra yemek hazırlattırarak birlikte yemişlerdir.¹⁴

Bozdağ'dan Birgi'ye Sultanla birlikte dönen İbn Batuta, dönüşlerinin üçüncü gününde Sultanın kendi şerefine bir ziyafet tertib ettiğini yazmaktadır. Birgi sarayında kendi adına verilen bir resm-i kabûlü da şöylece anlatmaktadır:

"Misafir kabul salonuna vardığımızda, Sultan kendi eliyle divan üzerindeki kendine ait minderini kaldırarak, bizimle beraber kumaş üzerine oturdu. Fâkih sağında ve Kâdi onun alt yanında oturdu. Ben de, Kâdi'nin altında yerimi aldım, Hâfızlar dîvânın alt tarafında yerlerini aldılar. Zirâ, hâfızlar Sultanın meclisinden ayrı bulunmazlardı. Daha sonra içinde limon sıkılmış ve küçük peksimetler konulmuş şerbetle dolu altın ve gümüş taslar getirildi. Ayrıca, yine aynı şerbetle doldurulmuş çini kâseler de ortaya konmuştu. Altın ve gümüş eşyayı takvâ sebebiyle kullanmaktan kaçınan kimseler için de tahta kaşıklar konmuştu. Sözü, ben alarak, Bey'e şükranlarımı arzettim. Konuşurken müderris efendiyi de bir hayli övdüm. Bu hususta mübâlağalı konuşmam Bey'in hoşuna gitmişti". Bu sohbet sırasında yahudi bir hekimin de bu mecliste bulunuşu ile ilgili hikâye bu resepsiyona şehrin ileri gelenlerinin de davet edildiğini göstermektedir.¹⁵

Yukarıda kaydettiğimiz resm-i kabûlden önce, Mehmed Bey'in yayladan dönüşlerinin üçüncü günü düzenledikleri ziyâfette; şehrin fâkihleri (hukukçular), meşayih, subayları ve diğer ileri gelen zevâtının da bulunduğunu kaydeden seyyah, yemekten sonraki olayları şöylece anlatmaktadır: "Yemekten sonra, hâfızlar aşr-ı şerifi güzel sesleri ile tilâvet etmişlerdir. Sultan her gece, yiyecek, meyve,

tatlı ile aydınlatmada kullanmak için mum gönderiyordu". Seyyaha yüz miskal altın ile bir dirhem, bir kat elbise, bir at ve Mikâil adında bir rûm köle göndermiş, yol arkadaşlarının her birine de elbise ile akça hediye etmiştir. Bu lutfu, müderris Muhyiddin'in dostluğuna borçlu olduğunu belirten İbn Batuta, hayır duasını da eklemeyi ihmal etmemektedir.¹⁶

b) İbn Batuta ve Aydın Oğulları Beyliği

İbn Batuta ve arkadaşları Birgi'ye gelince, âdetleri olduğu vechile, rastgeldikleri bir şahsa ahî zâviyesini sormuşlardır. Bu zat, kendilerine işaretle; "sizi oraya götüreyim" dediği halde gittikleri yerin o şahsın kendi evi olduğunu anladıklarını kaydeden İbn Batuta, kendilerini götüren ev sâhibinin; yaz mevsimi olduğundan kendilerini evinin damına oturttuğunu, çeşitli meyvalar ikram edip hayvanlarına da yem verdiğini ifade ediyor. Geceyi adı geçen evde geçiren Seyyah ve arkadaşları, bize Anadolu'da her evin aynı zamanda gelen misafirlere açık bir misafirhane olduğunu gösteren bir örnek vermektedir.¹⁷

Birgi'de fazilet sâhibi bir müderris bulunduğunu önceden öğrendiğini kaydeden İbn Batuta, Birgi ulemâsı ve özellikleri ile devrin ilim hayatı hakkında önemli bilgileri bizlere ulaştırmaktadır.¹⁸ Birgi'de müderrisin bahçeli evindeki sedire, çok güzel nakşedilmiş kumaşların serildiğini şaşkınlıkla ve hayranlıkla gördüğünü belirten Seyyah İbn Batuta, bize misâfir odaları için özel kumaşlar dokuturulduğunu düşündürmektedir. Birgi'de Aydın Oğlu Mehmed Bey'in kendilerine, bölgede; "hârgâh denilen bir çadır" gönderdiğini kaydeden İbn Batuta, bu çadırı şöyle tarif etmektedir: "Kubbe şeklinde, müctemi ağaç parçalarından mürekkeb olarak, üzerine keçe konulur ve ılık ile rüzgarın geldiği, istenildiğinde kapatılabilen delikler açılırdı".¹⁹

¹⁴ Aynı Eser, 331; Mehmet Şeker, a.g.e., 44.

¹⁵ İbn Batuta Seyahatnâmesi, 332-333; Mehmet Şeker, a.g.e., 48.

¹⁶ Aynı eser, 334; Mehmet Şeker, a.g.e., 52.

¹⁷ Aynı Eser, 329; Mehmet Şeker, a.g.e., 48.

¹⁸ Aynı Eser, 329.

¹⁹ Aynı Eser, 330; 331.

Yukarıda da kaydettiğimiz gibi, Birgi Sultânının seyyahın ziyâret ettiği mevsimde, sıcaklığın fazlalığı sebebiyle sayfiyesi olan civardaki dağda olduğunu (Bozdağ) belirten İbn Batuta, bu dağın serin olduğunu ve sıcak günleri burada geçirmenin de Sultânın âdeti olduğunu da notlarından öğrenmekteyiz. Seyyahın da Sultanla birlikte bu yaylada sıkılıncaya kadar kaldığı notlarından anlaşılıyor. Yine Aydın Oğulları beyliğinin sınırları içinde olan Bergama'da da, Yahşi Bey'in sayfiyesinde olduğunu haber veren İbn Barutta, kendilerine Yahşi Bey, yiyecek ile hediye olarak elbise gönderdiğini de kaydetmiş bulunmaktadır.²⁰

İbn Batuta, Aydın Oğullarının cömertliğinden bahsetmekte, gönderdikleri hediyeleri sıralamakta ve bundan memnun olduğunu kaydetmektedir. Bu hediyeler arasında, tulumlarda, pirinç, un ve yağ gönderildiğini belirterek, "Türkler'in âdeti böyledir" diye kaydetmiş olması devrin Aydın Oğlu halkının ve Anadolu insanının yaşayışı hakkında bilgi sahibi olmamızı mümkün kılmaktadır.²¹

Seyyah, Ayasuluk'da Aydın Oğullarından Mehmed'in oğlu Hızır Bey'le de karşılaşmış, ancak, yol üstünde karşılaşınca; Bey'e hürmeten atından inerek selamlamadığı için Bey'in memnun olmaması sebebiyle fazla iltifat görmediğini belirtmekte ve sadece kendisine bir kumaş hediyesi ile yetindiğini kaydetmektedir.²² Halbuki İzmir'de ziyaret ettiği Umur Bey'in cömertliğini ve çeşitli hediyeler verdiğini; bunlar arasında; kısa boylu bir rum köle, iki kat elbise ile Bey'in hocasına olan cömertliğinden genişçe bahsetmektedir.²³

İbn Batuta, Seyahatnâmesinde; Birgi hakkında fazla bilgi vermemekle birlikte; Tire²⁴ ve Ayasuluk²⁵ şehirlerinden daha genişçe bahsetmekte buralardaki zâviye ve câmilerden söz etmektedir.

2. Umur Bey

Babası Aydın Oğlu Mehmed Bey'in ölümünden (h. 734/m. 1334) sonra amcaları ile kardeşlerinin kendisini uygun görerek ısrarları üzerine, Ulubeylik makâmına Gazi Umur Bey geçmiştir. Gerçi kendisi, ağabeyi Hızır'ın Ulubey olmasını teklif ettiği bilinmekte ise de, aile meclisi kendisinin bu makâma geçmesinde ısrarlı oldukları görülmektedir.²⁶ Lakabı Bahâüddin olan Umur Bey, Ulubey olduğu sıralarda yirmi beş yaşlarındaydı. Zaten babasının sağlığında İzmir'de Bey olduğu sırada kuvvetli bir donanma tesis etmiş olması Çakan Bey'den sonra bu bölgede ve adalarda Türk denizcilik tarihi bakımından önemli gelişme ve ilerlemelerin Gazi Umur sayesinde elde edilmiş olması dikkat çekicidir. Bu yüzden Umur Bey devrini (1334-1348), "deniz aşırı fetihlerle elde edilen ganimetlerin getirdiği zenginlik yüzünden Aydın Oğulları Beyliği'nin; ekonomik, fikir, askerlik ve siyaset alanlarında, önemli gelişmelere ulaştığı Yükselme Devri olarak kabul etmek gerekir". Zira, Aydın Oğullarının bu gelişmesinde Bizans ve Latinler'le tesis edilen askerî ve ticarî münasebetlerinin rolünün büyük olduğunu dikkatten kaçırmamak gerekir.²⁷ Ayrıca çevre Türk beylikleri ile de iyi münasebetler kurmuş olan Umur Bey, özellikle adalara çeşitli seferler düzenlemiş ve Alaşehir'in fethini başarmıştır (1335).²⁸ Hatta, Umur Bey'in Alaşehir'de bir cami yaptır-

²⁰ Aynı Eser, 330, 338.

²¹ Aynı Eser, 331, 336.

²² Aynı Eser, 335.

²³ Aynı Eser, 336.

²⁴ Aynı Eser, 334.

²⁵ Aynı Eser, 335.

²⁶ Enveri, *Düsturnâme*, 35; Bu konudaki geniş bilgi için bakınız Hikmet Akın, a.g.e., 39-40.

²⁷ Hikmet Akın, a.g.e., 51-52.

²⁸ Enveri, *Düsturnâme*, 38-39.

diğının bilinmesi bölgenin islamlaşması bakımından ilgi çekici bir faaliyet olarak kaydedilebilir.²⁹

Bir haçlı donanması karşısında İzmir'i savunurken ön safta hücumla kalktığı bir sırada alınından vurularak daha çok genç denebilecek bir yaşta, otuz dokuz yaşında, şehit düştü (h. 749/m. 1348). Kabri Birgi'de baba-sının türbesindedir.³⁰

Hannover'de 1924'de basılmış olan "Süheyl ve Nevbahar"³¹ adlı mesneviyi mütercim Mesud b. Ahmed, Umur Bey adına farsçadan çevirmiştir.³² Yine aynı mütercim tarafından Beydaba'nın eseri "Kelile ve Dimne" farsçadan Türkçeye Umur Bey zamanında çevrilmiştir.³³ Tıp'ba dair "Câmi'i Müfredâtu-Edviye ve'l Ağdiye" de yine Umur Bey döneminde kaleme alınmış eserlerdendir. İbn Batuta'nın; Umur Bey'in cömertliğinden ve kahramanlığından bahsettiğini yukarıda zikretmiştik.

3. Hızır Bey

Aslında, kardeşi Umur Bey'den büyük olduğu halde, yukarıda da bahsettiğimiz gibi Hızır Bey, Umur zamanında Ayasuluk'da vâli olarak bulunuyordu. Haçlı müttefikler karşısındaki savaşta Umur Bey'in şehit olmasından sonra Ulubeyliğe geçen Hızır Çelebi, beyliğin merkezini Ayasuluğ'a taşımıştır.

Hızır Bey, Umur Bey'in aktivitesine sahip olmadığından, onun yerini doldurabilecek kapasitede olmadığı görülüyor. Bu yüzden, Venedik, Rodos ve Kıbrıslılar'dan oluşan Latin kuvvetleri ile çok ağır şartları ihtiva eden

yirmi maddelik bir antlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştır. 18 Ağustos 1348.³⁴ Bu antlaşma, Aydın Oğullarının bu bölgedeki hâkimiyetinin zayıflamaya başladığını gösteren bir belge olarak kabul edilmektedir.

Hızır Bey'in devrindeki olaylar hakkında elde fazla bilgi olmadığı belirtilen Dr. Hikmet Akın, bu beyin ölüm tarihinin bile belli olmadığını kaydettikten sonra, çeşitli belgelerdeki kayıtlardaki ifadelerden hareketle Hızır Bey'in ölüm tarihi olarak m. 1360 tarihini kabul etmiş görünmektedir.³⁵ Hızır Bey'in on iki yıl Aydın Oğullarının başında Ulubey olarak kalmış olduğu görülmektedir.

4. İsa Bey

Hızır Bey'den sonra Aydın Oğulları Beyliğinin başına beyliğin kurucusu Mehmed Bey'in en küçük oğlu olan İsa Bey geçmiştir. İsa Bey zamanında Ayasuluğ, beyliğin merkezi olmaya devam etmiştir. Bu bey döneminde vukû bulan siyâsî olaylar arasında: Mısır hükümetinin Anadolu beylerine bu arada da Aydın Oğullarına, mektup yazarak, Latin Doğu Hristiyanlarının doğu Akdeniz'deki hâkimiyetlerine karşı birlikte hareket etme isteğinde bulunduğu dâir bir teşebbüsü görülmektedir.³⁶ Bir diğer olay da, 1371 yılında Venedik Cumhuriyeti ile mevcut olan antlaşmanın yenilenmiş olmasıdır.³⁷ Bu arada bir de, askerî faaliyete iştirak olunduğunu görüyoruz. O da, Osmanlıların Rumeli'deki fetihlerinde Anadolu beyliklerinden destek aldıkları, destek verenler arasında Aydın Oğullarının da bulunmuş olmasıdır. Nitekim,

29 Hikmet Akın, a.g.e., 42.

30 İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., 107-109; Hikmet Akın, a.g.e., 49-50.

31 M. Cevdet, Süheyl ve Nevbahar, *Türk Tarih Arkeolojya ve Entografya a Mecmuası*, İst. 1934, Sayı: 2, 258/1.

32 İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., 109.

33 Kelile ve Dimne, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Ktp. Ty. 1897.

34 Papa'nın da tasdik ettiği bu anlaşmaya göre; Lâtinler, Aydın Oğullarının gümrük vergilerinin yarısını alacaklar, bütün deniz kuvvetlerini silahtan tecrid edecekler, hristiyan gemileri Aydın beyliğinin limanlarını serbestçe dolaşabilecek, kazaya uğrayan gemiler kurtarılacak, Latinler konsolosluk açabilecek, karşılıklı olarak taarruz vukuunda yardımlaşılacaktır.

35 Hikmet Akın, a.g.e., 56.

36 Ahmed Kalkaşandi, *Subhu'l-A'sâ*, VIII, Kahire, 1332/1914, 16; Hikmet Akın, a.g.e., 56-57.

37 İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e., 112; Hikmet Akın, a.g.e., 57.

Kosova savaşında (1389) Osmanlı Sultanı I. Murad Hudâvendigâr'ın şehid olduğu bu savaşta, Osmanlı ordusunda; Kastamonu, Saruhan, Aydın, Menteşe, Germiyan ve Hamid kuvvetleri bulunmuşlardır.³⁸ Neşri'nin kaydına göre bu kuvvetlere Saruca Paşa kumanda etmiş ve sol cenahda yerlerini almışlardır.³⁹

Bilindiği üzere, Murad Hudâvendigâr'ın şehid oluşundan sonra Osmanlı tahtına, oğlu Bayezid geçmiştir (15 Haziran 1389). Bu arada, Anadolu'da Bayezid'in, kardeşi Yakub Beyi öldürterek tahta geçişini bahâne ederek, Osmanlılar'a karşı bir kıpırdanma olduğu, başta Karaman Beyi olmak üzere bazı Beyliklerin bir muhalefet grubu oluşturdukları bunların arasında Aydın Oğlu İsa Bey'in de bulunduğu bize gelen rivayetler arasında yer almaktadır.⁴⁰ Rumeli'deki güvenliği sağladıktan sonra Anadolu'ya geçen Yıldırım Bayezid önce Alaşehir'i, Aydın Elini, Saruhan ve Germiyan Elini almış, sonra Menteşe ve Hamid Eline yürüyerek oralarını da itaati altına almış, daha sonra da Karamanlıları cezalandırma yoluna gitmiştir.⁴¹

Yıldırım Bayezid'in Alaşehir'i fethi üzerine, İsa Bey gelip bağlılık ve itaat gösterdi. Bunun sonucunda da, İsa Bey'e Tire'de oturmak kaydıyla bazı yerlerin idâresi ve hânedâna âit vakıflara tasarruf hakkı bırakılmıştır. Böylece, hutbe, para bastırma ve tımarların beraatını verme gibi hükümlerlik alâmetlerinin Yıldırım Hân'a bırakılmış olduğu görülüyor. Yani böylece Aydın Oğulları Beyliği'nin toprakları Osmanlılara geçmiş oluyordu (m.1390).⁴²

Bu sefer sırasında Yıldırım Bayezid ile Aydın Oğulları arasında bir akrabalık da tesis edildiğini görüyoruz. Bu da, İsa Bey'in kızı Hafsa Hâtûn ile Bayezid'in evlenmiş olmasıdır. Böylece Osmanlıların, Anadolu Beylikleri ile akrabalık bağları kurmak sûretiyle Anadolu'daki güç ve nüfuzlarını daha sağlam bir temele dayandırma politikasını gütmeye önem verdikleri görülmektedir.

Aydın oğlu İsa Bey'in ölüm tarihi kesin olarak tesbit olunmamakla beraber, umumiyetle benimsenen görüşe göre, Timur'a sığınan beylerin kaçışından yani tahminen 1400 yılından önce hayatta olmadığı anlaşılmaktadır.⁴³

İsa Bey, babasının sağlığında onun yanında bey oğlu olarak kalmıştır. Böylece babası ölünceye kadar yirmi beş yıl boyunca yetişmesi bakımından iyi bir ortam içinde bulunmuş olduğu tahmin edilebilir. Babası Mehmet Bey'in ilim adamları ile olan münasebetini kaydetmiştik. İsa Bey'de, bu ilmî muhitten nâsibini yeterince almıştır. Nitekim Arapça ve Farsça bildiğine dair bilgilerimiz mevcuttur.⁴⁴ Çevresinde gerek müslim, gerekse gayr-i müslim birçok ilim adamının mevcudiyeti de dikkat çekicidir. Meşhur tabib Hacı Paşa (Hızır b. Ali) tıbbâ dâir, "Şifâul-Eskam ve Devâül-Âlâm" isimli eserini h. 783/m. 1381'de Ayasuluk'da tamamlayarak İsa Bey'e ithaf etmiştir. Ayrıca, Kâdî Beyzâvi'nin "Tavâli'ul-Envar"ının yine Hacı Paşa tarafından yapılan bir şerhi de İsa Bey'e ithaf edilmiştir (h.781/m.1379). Bundan başka Türkçe yine Hacı Paşa tarafından yazılan "Müntehâb-ı Şifâ"sının da "Şifâul-Eskâm"ın hulâsası olduğu bilinmektedir.⁴⁵

³⁸ Hoca Sadeddin Efendi, **Tacu't-Tevârih** (İsmet Parmaksızoğlu), I İst., 1974, 176-177; Mehmed Neşri, **Neşri Tarihi** (Mehmet Altay Köymen), Ank. 1983, 139.

³⁹ Mehmed Neşri, **a.g.e.**, 139.

⁴⁰ Âşıkpaşâzâde, **Tevarih-i Âl-i Osman** (Osmanlı Tarihleri, I, Atsız) İst., 1949, 135.

⁴¹ Âşıkpaşâzâde, **a.g.e.**, 135; Neşri, **a.g.e.**, 149; Hikmet Akın, **a.g.e.**, 60.

⁴² Âşıkpaşâzâde, **a.g.e.**, 135; Neşri, **a.g.e.**, 149; İ.H. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 113; Hikmet Akın, **a.g.e.**, 60-61.

⁴³ Himmet Akın, **a.g.e.**, 61.

⁴⁴ A. Süheyl Ünver, "İlimler Tarihimizde Aydın Oğlu İsa Bey'le Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında" **Bellekten**, C. 24, Sayı 93-96, Ank., 1960, 449-453.

⁴⁵ İ.H. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 113; Süheyl Ünver, **a.g.m.**, 449; "Melburg Üniversitesi kütüphanesinde müteveffa Sushaym'ın kitapları arasında Hüsrev ve Şirin tercümesi vardır. Bu tercüme Yakub b. Mehmed tarafından 769 h./1367 m. de Aydın Oğlu İsa Bey'e ithaf edilmiştir. Bizans vekâyini yazan Dukas'ın babası yüksek bir âlim olup Bizans'tan kaçarak İsa Bey'in yanına gelip himayesine sığınmış ve İsa Bey tarafından kabul olunarak hakkında pek çok lutuflarda bulunduğunu bizzat oğlu Dukas beyan etmektedir" (İ.H. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 113).

Otuz yıl civarında beylik yapmış olan İsa Bey, imâr faaliyetlerinde de bulunmuş, Birgi ve Keles'de yaptırdığı câmilerden başka, Ayasuluğ'da h. 776/m. 1375 yılında yaptırdığı büyük câmî Beylikler devri mimârisi bakımından olduğu kadar, daha sonraları Bursa ve İstanbul'da yapılan Osmanlı camilerini etkilemesi bakımından da önem taşımaktadır.⁴⁶

İsa Bey, sâdece çevresinde ilim ve fikir adamlarını himâye eden bir devlet adamı değil, bizzat kendisi de ilimle meşgûl olan sanatkârlarla da ilgilenen bir "ehl-i ilim ve muhibb-i Ulemâ" idi.⁴⁷

5. İsa Bey'den Sonra Aydın Oğulları

Osmanlılar'ın Anadolu'da tesis etmeye çalıştıkları siyâsi birlik, 1402 yılında Yıldırım Bayezid ile Timur arasında vuku' bulan Ankara savaşından sonra tekrar bozulmuştur. Bu savaş sonunda, Yıldırım esir düşmüş ve ordusu perişan olmuştur. Bunun sonucunda da Anadolu Beylikleri Timur tarafından eski bölgelerinde yeniden canlandırılmıştır. Bu beylikler arasında Aydın Oğulları beyliği de bulunmaktadır. Osmanlı Şehzâdeleri arasındaki saltanat mücâdeleleri, Ankara savaşından sonra 1413 yılına kadar sürmüştür. Bu mücadelelerden Çelebi I. Mehmed (1413-1421)'in üstün çıktığını ve Osmanlı tahtını ele geçirdiğini bilmekteyiz.

Bu dönemde Timur'un gelip bir müddet kaldığı⁴⁸ Aydın Oğulları Beyliğinin başına, İsa Bey'in oğulları Musâ ile II. Umur Beylerin müşterek geçtiklerini kaydetmek mümkündür. Ancak, Musâ'nın çok kısa bir süre sonra ölmüş olması sebebiyle beyliğin başına II. Umur'un tek başına geçmiş olduğu anlaşılmaktadır (1403). Bu arada aynı hânedandan olan Hasan Ağa ile kardeşi Cüneyd Bey de hak iddiasında bulunmuşlar, sonuçta,

Cüneyd Bey İzmir'e, Hasan Ağa da Ayasuluğ'a hâkim olmuşlardır. II. Umur, akrabası olan Menteşe Oğlu İlyas Bey'den yardım istedi. Hasan Ayasuluğ'u müttefik kuvvetlere karşı koruyamadı ve sonunda teslim oldu. Menteşe Beyi, II. Umur'u tekrar Ayasuluğ'a hâkim kıldı. Kara Hasan Ağa'yı da Marmaris'e sürgün etti. Cüneyd Bey ise, kardeşi ile beraberrindekileri bir gemi ile hapisten kaçırarak İzmir'e getirmeyi başardı.

Daha sonra da Ayasuluğ'u muhâsara ederek ele geçirdi. Bu arada, Cüneyd Bey'in II. Umur ile anlaşarak, kızı ile evlendiği rivâyet olunmaktadır.⁴⁹ Cüneyd Bey daha sonra, Alaşehir, Salihli ve Kemalpaşa (Nif'ı Aydın Eline bağladı ve kayın babası II. Umur'un 1405 yılında ölmesi sonucu da beyliğin idâresine tek başına hâkim oldu.

Aydın Oğlu Beyliği'nin bu ikinci döneminde (1402-1424), Osmanlıların dâhilî mücadelelerine karıştığını ve diğer beyliklerle ittifaklar kurduklarını, neticede 1424 yılında Sultan II. Murad'ın Anadolu'ya yürüyerek, Cüneyd Bey'i kovup, Aydın, Menteşe, Saruhan ve Hamid beyliklerini de tekrar Osmanlı hâkimiyetine katmalarına kadar varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.⁵⁰ Hatta Cüneyd Bey'in âilesi efradı ile birlikte idâmına kadar varan direnmeleri fayda vermedi ve Aydın Eli, h. 829/m. 1425-1426 yılından itibaren tamamiyle Osmanlı mülküne katılmış oldu.

II. AYASULUĞ (GÜNÜMÜZDEKİ ADI SELÇUK)

Günümüzde İzmir'e bağlı, İzmir'e yaklaşık olarak 75 km. uzaklıkta bulunan Selçuk'un adı Aydınogulları devrinde Ayasuluğ idi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ayasuluğ, Aydınogulları Beyliği'nin Birgi'den sonra Beylik merkezliğini yapmıştır.

⁴⁶ Mehmet Şeker, *Selçuk İsa Bey Câmii*, İzmir, 1970.

⁴⁷ Himmet Akın, İsa Bey hakkında çalışmasına "*Sahâifu'l Ahbâr*"dan naklen şu satırları kaydetmiştir: "ehl-i ilim ve muhibb-i ulemâ pâdişah olup devletinde birçok ulemâ cem olmuş ve ismine nice kütüb tasnif edilmiştir" (a.g.e., 62).

⁴⁸ (Neşri, a.g.e., 178, 193)

⁴⁹ Paul Wittek, a.g.e., 95; Himmet Akın, a.g.e., 64-68, 79.

⁵⁰ Aşıkpaşazade, a.g.e., 165-166.

Ayasuluğ'un tarihi Ephesos'un tarihi ile birlikte ele alınmakla beraber, m. VI. üzyıldan sonra, Ephesos'un eski dönemlerdeki önemini yitirmiş olması sebebiyle, şehrin yavaş yavaş terk edilmeye başlandığı görülmektedir. Buna karşılık Ephesos'un yakınında ve karşısındaki tepenin etekleri üzerinde yükselmeye başlayan Ayasuluğ'un tarihi, aynı zamanda Ephesos'un tarihinin devamı olarak ele alınmış bulunmaktadır.⁵¹

Her ne kadar Menteşe'ye bağlı Sasa Bey tarafından dâvet edilmişse de, bir süre sonra bağımsız hareket etmeye başlayan Aydınoğlu Mehmet Bey, Ayasuluğ'u bizzat kendisi fethetmiştir. Bu durumu Enverî şöyle dile getirir:

"Sasa Bey derler idi bir gâzi er
"Gelmiş Aydın eli'ne evvel meğer

"Evvelâ ol Birgi'yi fetheylemiş
"Aydinoğlu'nu getürmüş toylamış

"Aydinoğlu AYASULUĞ'u gelüb
"Fetheder hem dâiresini alub..."⁵²

Bu bölgede cereyan etmekte olan olaylar sırasında Ayasuluğ'da bulunan ve buranın fethi üzerine Girit'e kaçan bir yazarın tuttuğu notlardan anlaşıldığına göre, Türkler, Ayasuluğ'u 24 Ekim 1304 tarihinde ele geçirmişlerdir.⁵³ Bu durumda 2004 yılında Ayasuluğ'un Türkler tarafından fethinin üzerinden yedi yüz yıl geçmiş olacaktır. Yedi yüz yıldır Türk vatanı olan, Türkleşen ve İslâmlaşan bu bölge, artık Türklerin ebedî yurdu olmuştur.

Ayasuluğ'un fethinin ve Türk yurdu oluşunun üzerinden otuz yıl geçtikten sonra bu bölgeye Kuzey Afrikalı gezgin İbn Batuta ile el-Ömerî bir müslüman gözüyle buraları gezmişler ve yazdıkları hatıralarında bölge hakkında bilgiler vermişlerdir. Aydınoğulları devrinde, Tire'den Ayasuluğ'a geldiğini belirten İbn Batuta; büyük bir belde olduğunu kaydettiği

Ayasuluğ'da rumlarca kutsal sayılan mekânların ve büyük bir kilisenin bulunduğunu da yazmaktadır. Ayrıca şu bilgileri vermektedir:

"Bu beldede yer alan dünyadaki câmilerin en güzellerinden biri olan câminin güzellikte benzeri yoktur. Daha önceleri bir rum kilisesi olarak rumların pek çok hürmet ettikleri ve çevre beldelerden çokça ziyarete gelenlerin görüldüğü bilinen bu kilise, belde fethedildiği zaman, müslümanlarca câmiye çevrilmiştir. Duvarları somaki mermerden ve zemini de beyaz mermerdendir. Tavanı kurşun ile örtülüdür. Muhtelif şekilde on bir kubbesi ve her kubbesinin ortasında bir su sarnıcı bulunmaktadır. Oradan geçmekte olan nehrin iki kenarında muhtelif cinslerde ağaçlar ile üzüm asmaları ve yasemin çardakları yer almaktadır. Câminin on beş kapısı vardır".⁵⁴

Sözü edilen kilise ile kiliseden câmiye çevrilmiş bulunan câmi, Saint Jean bazilikasından başkası değildir. Nitekim bu bazilikanın kalıntısı iyice incelendiğinde; buranın hem câmi hem de kilise olarak birlikte kullanıldığını anlamak mümkündür. Ancak günümüzde yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, altı yüz elli yıldır durmakta olan câmi ayaklarının ortadan kaldırıldığı görülmektedir.

İbn Batuta, Ayasuluğ'u ziyaret ettiğinde, yukarıda da belirttiğimiz üzere, buranın beyliği Aydınoğlu Mehmed Bey'in oğlu Hızır'da idi. Ancak Hızır Bey ile şehrin dışında karşılaşan gezgin bize ilginç bir anekdot aktarmaktadır:

"Kendisini Birgi'de babasının yanında görmüş idim. Daha sonra bu beldenin (Ayasuluğ'un) dışında karşılaştığımızda, kendisine atımda binmiş olarak selam verdiğimden, bu hareket beyin hoşuna gitmeyip benim için de beklediğim hürmetten mahrum oluşuma sebep oldu. Zira, beylerle karşılaşılınca, seyyah'ın hayvanından inerek selâmlaması üzerine, beyler de atlarından iner ve karşılık verirlerdi.

⁵¹ Paul Wittek, a.g.e., 39-41 m.d.; Zeki Arkan, XIV-XVI. yüzyıllarda Ayasuluğ, Belleten, Cilt: LIV, Sa. 209, Ankara, 1990, 123-125.

⁵² Enverî, Düstür nâme, 17.

⁵³ Paul Wittek, a.g.e., 39.

⁵⁴ Rihletü İbn Batuta, Beyrut, ?, 303-304; Seyahat-nâme-i İbn Batuta (Mehmet Şerif), İst., 1333-1335, 335.

Hatta böyle yapılması beylerin hoşuna gittiği gibi takdirini de celb ederdi. Buna rağmen bana yalnız, oraca "en-Nah" denilen altın işlemeli bir kumaş gönderdi.⁵⁵

Bu ifadelerden Türklerin misafirlerle karşılaşmalarında nasıl hareket ettiklerini, nasıl davrandıklarını gösteren bir geleneğin varlığını öğrenmekteyiz.

el-Ömerî de "Mesâlikü'l-Ebsâr" adlı eserinde bu bölgeleri istikrarlı ve güvenli bir belde olarak göstermektedir.⁵⁶ Ayrıca, Birgi memleketi olarak belirttiği bölgede, özellikle Ayasuluğ'da, korsanlara göz açtırmayan mücâhitlerin bulunduğunu kaydetmektedir.⁵⁷

Nitekim devrin önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilen Ahmet Eflâkî, "Menâkıbu'l-Ârifin"inde, Aydınoğlu Umur Bey'in deniz savaşlarındaki kahramanlıklarını anlatırken, Mevlevîlikle bunların ilgileri hakkındaki menkıbelere yer vermesi bakımından⁵⁸ ilgi çekicidir. Aynı menkıbenin öncesinde Aydınoğlu Mehmed bey'in Ulu Ârif Çelebi ile münâsebetini anlatan iki menkıbenin yer alması da, Aydınoğullarının ve bu bölgenin Mevlevîlerle ilgili yanları olduğunu göstermektedir. Sadece Mevlevîlerin değil, aynı zamanda hem tasavvufî, hem de esnaf ve zenaatkâr'ın bir araya geldiği bir kurum olan Ahiliğin mensuplarının da bulunduğunu değişik belge ve vesikaların incelenmesinden anlamaktayız.⁵⁹

Gerek siyasî ve gerekse kültürel açıdan incelendiği zaman görülecektir ki, Ayasuluğ, Aydınoğulları devrinde gittikçe önemsenen bir merkez haline gelmiştir. Nitekim, Hızır Bey beyliğinin başına Ulu Bey olduğu zaman, burası, Beyliğin yönetim merkezi olmuştur.

Bu bakımdan, Ayasuluğ'da hem siyasî faaliyetler yürütülüyor, anlaşmalar yapılıyor, paralar basılıyor; hem de kültürel müesseseler artıyordu. Bunlar arasında sadece câmiiler yoktu. Aynı zamanda, medreseler, zâviye ve tekkeler ile türbeler yanında hamamların yapılmış olması şehrin mamur bir hâle gelmesine de yol açmıştır. Nitekim bu kültürel zenginlik, XVI. yüzyıla dair arşiv belgeleri incelendiğinde çok daha açık olarak görülmektedir.⁶⁰

İbn Batuta'dan üç asır sonra, XVII. yüzyılda Ayasuluğ'u gezen bir diğer seyyah da Evliya Çelebi (1611-1682)'dir. Evliya Çelebi'nin mübâlağalı uslûbu dikkate alınarak okunsa bile, XVII. yüzyıl Ayasuluğ'unun gerek yerleşim yeri olması bakımından, gerekse kültürel zenginlikleri bakımından bu seyahatnâmede dikkate değer bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Özellikle İsâ Bey Câmî'nin iç tezyinatının zenginliğini tasviri bakımından elimizdeki en eski kaynak olarak zikredilebilir.⁶¹

Aydınoğlu tarihi bakımından olduğu kadar, daha sonraki Türk tarihi bakımından da önem arz eden Ayasuluğ'un Türklerce fethinden sonraki tarihi üzerinde yapılacak yeni araştırmalar, bugün bilinmeyen daha nice Türk eserinin ve Türklere ait kurumların bu beldede var olduğunu ortaya koyacaktır. Onun için her şeyden önce, Belediyenin Ayasuluğ (Selçuk) Bibliyoğrafyası hazırlattırması çok yararlı olur kanaatindeyim. Ayrıca, bu bibliyoğrafyaya dayanarak hazırlanacak olan yeni projelerin desteklenerek sonuçlandırılması, zannediyorum ki kısa zamanda Selçuk'un Türk tarihindeki yerini ortaya koyacağı gibi, karanlıkta kalan bir çok hususun da aydınlatılmasına imkân verecektir.

⁵⁵ Rihletü İbn Batuta, 304; Seyahat-nâme-i İbn Batuta, 335.

⁵⁶ Yaşar Yücel, Çobanoğulları-Çandar Oğulları Beylikleri, Ankara, 1980, s. 183.

⁵⁷ Aynı eser, 199-200.

⁵⁸ Ahmet Eflâkî, Âriflerinin Menkıbeleri, II, İst., 1973, 8/86, s. 310.

⁵⁹ Himmet Akın, a.g.e., 204-220.

⁶⁰ Zeki Arkan, a.g. makale, 144-160.

⁶¹ Evliya Çelebi, Seyehatnâme, C. 9, s. 137; Mehmet Şeker, Selçuk İsâ Bey Câmii, 21, 28.